

I. Senders

Separació dictatorial

I si ara comencés com la Sema... I si comencés dient «hi havia una vegada...»?

Però no més possible. No es tracta d'un conte, sinó d'una realitat.

Una realitat grisa que encara no he acabat d'assimilar.

El sol encara no s'havia post. Però el temps havia empès la gent a una espera llòbrega. A mi, al Hasan. A tots nosaltres.

El sol encara no s'havia post i, aquell vespre d'octubre, més boirós i tèrbol del que és habitual, havia recobert amb insolència els carrers. Pot ser insolent, el sol? En temps infeliços, sí. Era insolent perquè, malgrat tot el que estava passant, penetrava l'interior de les persones, abrasant-les amb la seva bellesa. Una bellesa que, per una altra banda, en aquell moment érem incapaços d'entreveure. Apartàvem la cara. És el que tocava, llavors. Tornaria a experimentar aquesta sensació molt temps després, davant la mort. La sensació que la bellesa i l'energia vital eren incòmodes, per dir-ho d'alguna forma. Un sentiment desgastat d'incomprensió. Una mirada avergonyida des d'una posició inferior. Recordo bé l'escena: els nens, els joves, els sorolls de clàxon, els venedors, la fragància del vent, les onades, el mar. Persones que se'n tornaven cap a casa, que caminaven amb el cap lleugerament inclinat. A pas lleuger. Com si fugissin de la pluja. En aquell octubre de 1980, hi havia certa urgència a Bostanci.

I tot estava passant sense tu. Per què tanta pressa? La nostra farmàcia estava tancada. La gent anava i venia sense saludar-se. Aquells ulls marris que miraven per sobre de les ulleres... no hi eren. Tu no hi eres.

Octubre de 1980. El recordo com si fos ahir. Era un divendres. Tocaven les sis. Els carrers encara no s'havien assecat. Fulles grogues acumulades sota els arbres, pancartes de superfície guixada, contenidors de deixalla, les parets dels grans edificis residencials, els rètols il·luminats... encara estaven tots molls.

Tocaven les sis. Bostanci estava humit, càlid, sufocant. Els que tornaven de la feina no s'entretenien al mercat; els botiguers, en comptes d'estar fent petar la xerrada a la porta dels seus comerços, s'havien replegat rere la caixa enregistradora; els pescadors s'havien endut les barques a altres ribes. Tot i ser un dia esplèndid per dir «ei, unes copes...?», les tavernes estaven buides. Bostanci estava desert.

A la plaça hi havia més individus uniformats que civils. A excepció de tres o quatre oficials, tots els soldats eren jovenets. Vailets de celles arrufades... de celles molt arrufades. Un desassossec carregós, que de tant en tant es dissipava per tornar a constituir-se a l'instant. Faccions severes. Sospiraven, asseguts als graons i sobre la gespa humida, recolzats contra els troncs dels arbres i els murs vandalitzats, desfilant feixugament al voltant de la plaça. Allà romanien, per obligació, plantats com estaquirots entre gent desconeguda, comptant els dies que els quedaven per tornar a casa! Els carrers, decorats de pam a pam amb banderoles triangulars, esperaven congelats l'arribada del dictador, que suposadament passaria pel barri aquell dia. El nostre Bostanci, la seva mar, les seves criatures marines, els seus solters alegres, enamorats despreocupats, poetes bohemis, borratxos i revolucionaris... El nostre Bostanci havia quedat impregnat de l'olor dels uniformes, del plàstic, del metall i dels insults.

«La dignitat humana s'imposarà a la tortura».

Això deia un pamflet engroguit que havíem vist tirat per terra mentre caminàvem amb parsimònia per la placeta situada a l'altra banda del moll. Ens va passar pel cap agafar-lo discretament. Però abans de poder fer res, un dels nens que jugaven a pilota el va trepitjar i va arrossegar el peu cap enrere preparant-se per xutar.

El pamflet va quedar fet miques.

En aquella època tot es feia miques molt ràpidament.

A continuació, els nens van començar a jugar a fet i amagar.

Un marrec de cabells punxeguts ocultà el cap entre els braços i el recolzà contra un gran plataner a l'ombra del qual romanien els soldats.

—Un, dooos, treees...

La veu impactà com un llampec esmolat en aquest ambient. Com una cantarella impertinent.

Els altres es dispersaren. D'aquesta manera, de sobte tothom va reparar en la gran quantitat de personetes que corrien per la plaça. Una imatge que mai oblidaré. Es notà una onada de neguit entre els soldats. S'havien quedat petrificats sense saber ben bé què fer, mirant-se taciturns els uns als altres. Un oficial d'edat avançada, espatlles amples i alçada mitjana, començà a remuguejar i escriassar.

Havia arribat el moment de fugir. Els adults, de la pluja; la mainada, del nen que parava.

En mig d'aquella estranya agitació, nosaltres caminàvem en un silenci fins i tot més estrany.

Lentament.

Vam aturar-nos en arribar a les roques. El Hasan em va agafar de la mà per ajudar-me a baixar a la vora del mar. Hi podria haver baixat sola, però tot i això em va voler agafar. No t'enganyaré, papa, em va plaure el gest. Tu a la mama també l'agafaves així de la mà, no?

Recordo el silenci que va prosseguir. Un gran silenci. Recordo recolzar el cap sobre l'espatlla del Hasan, i haver-me d'esforçar per respirar...

Que joves érem! El Hasan devia rondar els disset anys, i jo els quinze... El seu rostre rodó de faccions suaus semblava pertorbat, i tenia els ulls clavats en el mar.

Les onades menudes empraven els seus pinzells espumosos per traçar flors i carones somrients sobre la pell borrosa de la mar, però la mar no estava precisament alegre. Les planures vastes que s'estenien fins a les illes, la silueta de les quals es podia entreveure en la distància, constituïen altiplans clapejats.

Amb la mirada fixa en aquells altiplans, vaig murmurar:

—Nosaltres sempre ens amagàvem junts. Recordo una vegada, un dia que estàvem enfadats... no sabia cap on córrer tota sola. El més graciós és que quan el Hüsamettin em va veure ni tan sols es va molestar a comprovar que també hi fossis tu, i va cridar «Elif, Hasan... Enxampats!». I això que sabia que estàvem enfadats...

El Hasan va somriure.

—Recordo jurar que mai més et tornaria a parlar.

Vaig tornar a recolzar el cap sobre la seva espatlla.

—No vam aguantar ni una setmana. I ara... què passarà ara, Hasan?

—No ho sé.

—Mon pare diu que aquesta vegada l'exèrcit no escamparà la boira en qüestió d'un parell d'anys, com en altres ocasions. Sembla que els tindrem a sobre fins que creguin que ens han eliminat a tots.

Com sempre, el Hasan s'havia obert de braços.

—Saps què pensava ahir a la nit? I si estem vivint una llegenda, nosaltres? Els grans amors sempre protagonitzen les grans llegendes. Potser és aquest, el nostre destí...

—Doncs si és una llegenda, serà la de tot un poble. Segons el meu pare, centenars de milers de persones es troben en aquesta mateixa situació. Qui voldria una llegenda així? Ahir era el dia de les visites. El merder de gent que hi havia davant de la presó, no te l'imagines... Allà dins, hi estan passant coses dantesques. El meu pare no ens explica res, però nosaltres ens n'assabentem fora, a la porta. Ma tieta s'ha fet amiga de tothom. Sembla que també han encarcerat gent de la nostra edat. Diuen que les pallisses són una constant, que no paren... Els colpegen cada dia! I si plantes cara, et rebenten. Són inimaginables els horrors als quals sotmeten els presos. Alguns ni tan sols poden veure les seves famílies.

—I com està ton pare?

—No t'ho sabria dir. Crec que no ens explica tota la veritat. Cada vegada que el veig, està més canviat. Com l'últim dia... Em va costar reconèixer-lo, Hasan. Em va costar reconèixer el meu propi pare! El cap com un pom d'escala... Uns ulls de mirada estranya. No vulguis saber les coses que penso... Tinc malsons cada nit. El meu pare em demana ajuda. No para de plorar. I jo també em desperto plorant. Cada matí... cada matí. Ahir vaig tornar-li a suplicar. Que, com a mínim, em deixi quedar a Istanbul, a casa de la tieta... Però no en va voler saber res, diu que la tieta està malalta, que no podria fer-se càrrec de mi. Que he d'anar a viure amb el tiet, i concentrar-me només a acabar l'escola... Que he de ser perseverant, que he de ser forta.

—No li falta raó, a ton pare. Has de viure en una casa amb gent que et pugui cuidar.

—Jo ja no soc una nena! Tinc quinze anys.

El Hasan m'agafa de les espatlles per dur-me contra el seu pit.

—Amor meu... Sembla que d'aquí a Adana hi ha onze hores en autobús.

Vam callar, encongits en els braços l'un de l'altre.

S'acostava l'hivern. Una llarga temporada de fred. Un fred que potser s'allargaria tota la vida.

Ens van arribar uns clams sorollosos. Un casament...?

—Deu passar el dictador —vaig remugar.

El Hasan també va parlar entre dents. Però la seva intenció era fer-me riure una mica.

—Quin paio, aquest. Vol ser com Cèsar, Alexandre, Bonaparte... I es queda ben curt. Unes ànsies tan desmesurades que al final es queden en una mera caricatura. La història de sempre... De dictadoretz així n'hi ha hagut dotzenes. El típic pallasso que no calla, que es pensa que sap de tot, que no és conscient de la seva pròpia estupidesa. Per això carrega contra tot. El pobre diable, sempre tan empenyat —dit això, em tornà a abraçar—: El teu pare se'n sortirà, Elif. Les presons es buidaran. Ningú farà cas al despotisme aquest. Ja ho veuràs, ben aviat rondarem pels carrers sense cap preocupació. Tot tornarà a ser com abans. Tan sols hem de ser forts.

Podríem ser forts, però...

Vaig inclinar el cap per fixar la meua mirada inquisitiva en els seus ulls.

—N'estàs segur, que tot tornarà a ser com abans?

Era possible que fos així?

Records d'endívia

Istanbul és una ciutat immensa. Mil racons, mil històries. Mentre el costat europeu plora, l'asiàtic riu, i viceversa. Una gran amalgama de microcosmos. De temporalitats i distàncies... De memòries i esperances... De dits tallats, llavis de rosa, mirades secretes...

A la banda asiàtica, per exemple al Bostancı on l'Elif i el Hasan es posaven sobre les roques, hi havia xalets, mansions, torres antigues. Indrets serens. Agradables. Amb el pas del temps, la banda europea va anar propagant-se en aquella direcció. I després cap a l'est, cap al sud... La panxa de Bostancı s'inflà, el seu maquillatge s'esguerrà. Encara que la platja s'hagués quedat lluny de les històries de les cases establertes en direcció als turons de més en enllà, un dia aquestes històries van fluir fins a les costes de Bostancı, Moda, Beylerbeyi. Tot i això, la serenitat va romandre impassible. Es donaren refluxos, encontres, fins i tot esbatussades. Però la dolça fragància del passat perseverà. Una olor que no desapareixia ni en els dies més grisos. Una sensació singular de quietud a la qual els residents estaven acostumats, i que assimilaven de seguida els nous arribats.

La banda europea tenia una flaire diferent. Eminönü, Karaköy, Beşiktaş, a una distància de mitja hora en ferri, rebien el viatge amb una

bellesa bandarria, amb les mil olors del seu ambient carregat, elèctric, captivador. Hom s'obria camí cap als altres barris entre autobusos, *dolmuş*,¹ taxis, crits... Cap a regnes de caràcter tan diferent que semblaven països separats. Com per exemple Yedikule.

Yedikule és un dels barris més antics d'Istanbul. No és un indret centric, ni tampoc perifèric; és un més entre els diversos barris vells de la ciutat. Temps enrere, tenia els seus delinqüents, els seus buscabregues, els seus calabossos, les seves tavernes, gent que anava i venia. I, naturalment, també els seus temples. Era un barri constituït per sons i empremtes, Yedikule. Sense jardins, sense flors, sense color.

—Sema... Mira, aquí hi ha endívies. Passa'm el ganivet!

La Sema va córrer fins a la seva mare i va deixar el ganivet a terra. Perquè sabia que de res serviria intentar donar-li a la mà. La Gülcan sempre li deia el mateix, a la seva filla: «Mai agafis un ganivet o unes estidores de la mà de ningú ni tampoc els donis. Si ho fas, la vostra relació se n'anirà en orris».

Estaven ben lluny de Yedikule, després d'haver caminat pràcticament quaranta minuts. El nas de la Gülcan rebia olors. Les olors de les herbes.

—Han sorgit edificis per la zona on vam anar l'any passat. Com ha canviat tot en menys d'una dècada! Abans, des de Langa fins a Yedikule, només hi havia camps, uns horts que tenien de tot: tomàquets, albergínies, pebrots, enciam, cogombres... Nosaltres solíem venir aquí de pícnic. Tots plegats, també el teu pare. El Mustafa de la botiga, la seva dona Huriye, la Belgin, el Semih, el Mihalís, la Güngör, les criatures... Fins i tot venia l'eixelebrat del Kemal! Quins dies, aquells. Fèiem *sucuk* a la brasa.² Ara ja no queda res d'aquella verdor, ni tampoc tenim els mateixos ànims. Ningú té temps... I cada cop hi ha menys herbes. Mira, només queda aquesta parcel·la de terra. Aviat la vendran, també, per construir-hi un bloc de pisos.

Era un terreny menut, però fructífer. Després de la pluja, havia brotat un bosquet de soleiròlies, endívies i malvàcies! N'havien recollit tantes que no cabien a les bosses. Finalment, la Gülcan es va llançar sobre la gespa.

1 *Dolmuş*: forma de transport molt estesa a les ciutats turques. Es tracta de minibusos sense horaris ni parades establertes que segueixen una ruta més o menys específica recollint i deixant passatgers. La paraula significa literalment «omplert», en referència al fet que el vehicle es posa en moviment un cop està ple de gent. [Totes les notes al peu són del traductor]

2 *Sucuk*: salsitxa seca normalment elaborada amb carn picada de vedella, molt típica a Turquia i també present en països que solien ser territoris de l'imperi otomà.

—Vinga, les netejarem. Així seran més fàcils de tragar.

La Sema anava a seure a terra, però la Gülcan va aturar-la:

—Està moll, el terra.

Va extreure de la bossa una tela de linòleum i la va estendre al costat de la pila d'herbes.

—Vine, seu aquí. Ho deixarem acabat en cinc minutets.

La Sema va pujar cap amunt els mitjons de sa mare.

—Posa't bé els mitjons, per l'amor de Déu!

Mare i filla van començar a omplir la bossa d'herbes netejades.

—Em pregunto quan podré identificar les herbes tan bé com tu. Les soleiròlies, les conec. També les malvàcies. Però les endíviaes, encara no ho tinc clar. Les agrelletes, els raves bords, les bledes...

—Mira aquesta arrel, t'hi has fixat? És típica de les endíviaes. N'hi ha d'altres tipus, és clar. No són totes iguals. En general, si acaben de sortir, són així. És a dir, si són fresques, tenen les arrels lletoses. Aviat perden el color, però. Mira, sembla fusta, no? Té la part de dalt llisa. Quan les netegem, ens en desfem, d'això. I fixa-t'hi, té les fulles dentades. Si t'animes a netejar, ho acabaràs aprenent.

La Sema somrigué i es posà a tallar les arrels de les endíviaes amb el ganivet.

—A mi m'agraden, les endíviaes, però no vas aconseguir que li agradessin al pare.

—Hi ha moltes coses que m'agraden a mi que a ton pare mai li van fer gràcia. No s'hi va poder acostumar.

—Tu sí que li vas fer gràcia, però...

La Gülcan va sospirar llargament.

—Ai... Que en pau descansi. Si estigués viu, li sabia greu que hagués deixat l'escola. Mai ho hauria permès. L'única filleta que ens queda, i no li hem pogut donar l'educació que es mereix. Què pensaràs quan siguis més gran? El fet que hagués abandonat...

En veure com la Sema obria les mans de pam a pam, com dient «no comencis!», la dona abaixà el cap i continuà amb la seva labor. Feia temps que la noia es discutia amb sa mare; des dels anys de primària. La típica baralla sobre el seu futur. La Sema mai havia rebut un escarment del pare, però anys després encara recordava les bufetades de sa mare. Dispensades perquè fos forta, perquè no s'arrossegues. La Sema encara no sabia com funcionava la vida. Però la seva mare ho havia viscut tot. Per culpa de bestieses, havia presenciat com tots els seus somnis s'anaven esmicolant un per un. És per això que la nena no tenia dret a cometre

cap error. Havia d'estudiar en una bona escola, triomfar, pujar per l'escala social. El primer objectiu era que l'admetessin en un institut anatòlic.³ Perquè eren els únics on s'impartia una bona educació, encara que no fossin de pagament com els privats. Els seus estudiants eren els més brillants de cada barri.

Però les coses no van anar així. Quan la Sema va suspendre els exàmens d'accés a l'institut anatòlic, tingué la impressió que la seva mare s'esfondraria del tot i mai més tornaria a refer-se. Això pensava. «Ara sí que mai sortiràs d'aquí. T'acabes d'enterrar a Yedikule. És tot per culpa teva. Hauries d'haver estudiat més, en comptes de sortir a passar-t'ho bé». Crits i plors. Després va titllar l'Adnan d'irresponsable i dròpol, maleint-lo entre dents per no haver enviat la nena a cursos privats. La Sema encara recordava com havia abraçat el seu pare, amb qui compartia la culpa. Una abraçada silenciosa, però sense força. Cansada... Potser per això la nena abandonà ràpidament els braços de son pare, aquell home que li acariciava els cabells, sense mirar-lo.

La filla dels veïns, la Fatma de les pigues, va ser admesa a l'institut anatòlic de Cağaloğlu aquell mateix any. Cada matí passava caminant per davant de casa, lluint el seu flamant uniforme, la mar de cofoia. La majoria d'estudiants anaven a classe amb l'autocar escolar, però era molt car. Ai, quina pena! La Fatma es passaria set anys estudiant a consciència, anant amunt i avall en transport públic, finalment es prepararia per a la selectivitat i s'acabaria convertint en una doctora, o potser una advocada. Els que sortien d'aquells instituts tenien garantida l'entrada a la universitat. Garantida.

És a dir, que a la Sema li tocava suar la gota negra i esforçar-se el doble que la resta. Estudiar sense parar. La jove mare projectava els seus somnis grandiloqüents en la nena. Quan aquesta va deixar l'escola, fou duríssima, la caiguda. «Mai sortirem d'aquí... ens morirem de fàstic en aquest barri», es planyia.

La Sema, que es rosegava els llavis com si volgués vomitar el cúmul de records que traginava el seu cos, va etzibar:

—Ja t'ho he explicat mil vegades. No ho vols entendre. No ets tu qui m'ha tret de l'escola, mama! Soc jo qui ha decidit marxar. Era l'única solució! Amb tanta despesa escolar és impossible sobreviure. Abans

3 Institut anatòlic: tipus d'escola pública d'educació secundària de particular prestigi per l'alta qualitat de l'educació impartida i l'elevada nota de tall.

solíem sortir a buscar herbes per cuinar-les a casa. Ara les recollim per dur-les al mercat. Crec que no podem caure més avall.

—Sí, les portem al mercat... i què? No muntem una parada, les donem als venedors a canvi d'uns diners. Tampoc estem tan malament. Cada nit tenim sopa a taula. Tu no saps el que és la pobresa.

—Si no hagués mort el pare...

La Gülcan no va respondre.

Es van sumir en el silenci i els pensaments, la mare netejant malvàcies amb un ull mig tancat i omplint una nova bossa.

«Si no hagués mort el pare... la Sema seguiria a l'escola. Estaríem més bé de diners. Però i si no hagués existit mai? Si no hagués existit mai un tal Adnan? Si mai ens haguéssim conegut? Hauria sigut una dona més feliç? Ara seria mestra d'escola, segurament. M'estimava, l'Adnan. M'estimava, el pobre. Era un bon home. Honest. Sense maldat. I ja està, res més. Va venir, amb els seus problemes, i va marxar. Així de simple. El destí... A alguns els brinda amor; a altres, conformisme. Jo m'he hagut d'acontentar amb el conformisme».

Havia tingut una infància plena de penúries. Eren quatre nois i dues noies a casa. S'havia acostumat a prendre sopa tant per dinar com per sopar, i a dur la roba vella dels germans grans. Sa germana no va trigar a casar-se i escapar del niu familiar, i en morir el pare, la nena es quedà a soles amb quatre brivalls cada cop més esvalotats. Ella volia estudiar, viatjar per Anatòlia i convertir-se en professora, però fou incapaç d'anar en contra dels seus germans. Tenia setze anys quan va conèixer l'Adnan. La seva suavitat la va captivar. Les seves mirades d'admiració, de respecte. Després de la tosquedat dels germans, aquell noi era com una llum de serenor. «Porta'm lluny d'aquí», li demanà.⁴ On havien quedat, aquells dies? L'Adnan podria ser capaç de fugir amb algú? És clar que no. Va adherir-se al procediment habitual. La petició de mà, la nit de henna,⁵ les esposalles, el casament...

4 Referència al concepte de «kız kaçırma», o «rapte de núvia», una problemàtica social típica de la Turquia del segle xx segons la qual un home s'emportava a la força la noia d'una família sense el consentiment d'aquesta. A vegades, el «rapte» era plantejat de forma romàntica, com en aquest cas, en què la dona demana a l'home que se l'emporti lluny per així poder fugir del seu entorn familiar.

5 Nit de henna: cerimònia tradicional on la núvia s'acomia de la seva família un o dos dies abans del casament. En un dels moments de la celebració, s'aplica henna a la mà de la núvia, raó per la qual la cerimònia rep aquest nom.

«Hauria d'haver plantat cara als meus germans. Què més m'haurien pogut fer? Matar-me? No, aquells no podrien matar ni una mosca. Tant de bo m'hagués rebel·lat... ara seria professora!».

Abans d'arribar a la cambra nupcial, mai havien tingut oportunitat de besar-se. Els petons eren el que més intrigava la Gülcan, influïda pel que havia vist a les pel·lícules. Es preguntava si es generaria una mena de descàrrega elèctrica quan s'ajuntessin els llavis. Doncs no. I mira que estava la mar d'emocionada, allà al llit, traient-se el vestit de núvia... Però la ventosa humida que se li enganxà de sobte a la cara la deixà sense respiració. Intentà apartar-lo, però hagué de desistir i deixar-li fer el que volgués. Havia llegit en una revista que la primera vegada sempre era desconcertant. Tanmateix, tampoc en posteriors ocasions va entendre-ho ni gaudir-ho, la Gülcan. Mai ho va entendre. Sempre que a la televisió apareixien persones fent-se petons, girava el cap. Encara que estigués sola.

Aquest home, amb qui no va tenir ni intimitat ni disputes, va esdevenir la seva solitud. Una solitud que no va desaparèixer després de la seva mort. Bé, potser sí que es va atenuar una mica. Malgrat l'olor que encara impregnava el seu cos i les seves venes, es va atenuar. Significava això que la mort no li havia suposat un patiment?

«Ningú em pot recriminar res. Vaig preocupar-me molt per ell. No fou gens fàcil cuidar un malalt de càncer hospitalitzat durant dos mesos. Aquells dolors, gemecs, planys desesperats... Va quedar content amb mi. "Me'n vaig tranquil. Ets una dona forta... Molt més forta que jo..." Això deia. Era un bon home... Va passar-ho molt malament. I jo també! No feia ni un mes de la mort del meu Kerem. Que petitó era, com una goteta. Ni tan sols plorava... No vam poder cuidar bé la criatura! Pura misèria. "Això és el que passa si el nen es refreda", va dir el doctor. Ell devia tenir la casa ben escalfada, és clar. Em vaig quedar destrossada. Destrossada. Volia morir!».

Després va expirar el seu home. Les dues es van quedar soles en aquest món, ben al fons del pou. Però la Gülcan era una dona amb recursos. Va decidir viure, i arremangar-se per no privar de mare aquella pobra nena, tan somniadora com ella ho havia sigut de jove. Va trobar ràpidament una feina fixa. Ja no vagaria de casa en casa, cobrant per fer feinetes diàries. En un xalet opulent de la costa, la dona del servei sempre tenia tasques a fer, és clar. Cada dia, a excepció dels diumenges. Es mossegava lleugerament els llavis. Tenia l'orgull ferit, perquè se sentia a la flor de la vida. Vivia dins les seves fantasies, dins de pel·lícules en blanc i negre. Per això refusava adreçar-se a ningú com a «senyoret» o

«senyoreta». Amb el seu salari i la magra pensió de l'Adnan, amb prou feines podien pagar el lloguer. Així i tot, no acceptava objectes de segona mà de ningú. Sí, potser tenia cara de pomes agres, cosa que la senyora de la casa solia criticar, però feia bé la seva feina, i es conformaven amb ella. En aquella casa ombrívola, semblava que tots es conformaven els uns amb els altres.

«Conformitat... En això consisteix la vida?».

Potser era així. No n'hi havia cap altra, de vida. A excepció dels contes de fades que li explicava a sa filla.

—Mama, quant temps fa que no m'expliques un conte?

Era capaç de llegir ments, aquella petita bruixa?

—Què t'empatolles, ara? D'on surt, això dels contes?

—En realitat, hi penso sovint. M'he quedat abstreta mirant aquell arbre, i m'ha recordat la història del Roure Ros. Sempre l'explico a la gent. Als nens els encanta.

Fou genuí el somriure de la Gülcan. Contemplà la seva filla, els seus ulls, els cabells del color de la mel. La seva filla de mel... Ja tenia quinze anys. La setmana anterior havien celebrat el seu aniversari amb tots els amics i veïns del barri. La Sema tenia un aspecte impressionant! S'havia fixat els llargs cabells que li davallaven per l'esquena amb agulles de colors. I també duia el collaret, les arracades, els braçalets...!

—Ai, filla meva... Ja no t'explico contes perquè t'has fet gran, però digues, quin vols escoltar.

—El meu preferit, mama.

—També era el meu, filla meva. També era el meu. Que Déu et faci viure el més bonic de tots els contes!

Els límits del mal

19 de novembre, 1983

Papa,

A l'última carta dius que no està gens clar quan et deixaran sortir d'allà. Sí, no ho sabem. Quan era petita sempre t'estava preguntant coses, te'n recordes? Pensava que ho sabies tot. Et venia amb totes les bestieses que em passaven pel cap. I tu et feies un tip de riure. «Ja torna amb el "Papaaa...!" i la pluja de preguntes», exclamaves somrient. Sempre trobaves coses per explicar-me, mai em deixaves sense respostes.

Ara, però, ni tan sols tu saps fins quan s'allargarà aquest malson. Soc conscient del perquè, papa: no és que hagi deixat de ser aquell home tan perspicax; el que passa és que les persones com nosaltres mai podem saber quins són els límits del mal. És una frase que vaig llegir fa uns dies en un llibre de la biblioteca municipal, i que vaig escriure a la llibreta. No recordo si era ben bé així, la frase, ni tampoc em vaig apuntar quin llibre era, però parlava de les dificultats de fixar els límits del mal.

Per què, papa? Com a mínim, respon-me a aquesta pregunta. Vull entendre com funciona el món, tot allò que ens té controlats perquè desconeixem tant la bondat com la maldat.

Potser recordes que solia escriure un diari. Ara ja només t'escric a tu. M'acompanya la sensació estranya que he d'explicar-ho tot al meu pare. Escriure és l'única via que em queda. El que passa a l'escola i a casa, les preguntes que em perforen la ment, com sempre. M'hi he acostumat tant, a aquesta dinàmica, que el primer pensament que em passa pel cap quan visc alguna cosa és «Ho he d'explicar al papa». Per això em passo tot el dia escrivint. Sé que tot això no només ho llegeixes tu, primer ho inspeccionen uns altres ulls. A vegades, les teves cartes arriben amb fragments guixats. Censurats! Potser també guixaran aquesta part.

Però tant és, tu m'entens igual. Potser desconeixes els límits del mal, però pots sentir la veu de la teva filla en aquelles parts censurades.

Papa, t'enyoro molt. Les abraçades, les explicacions... Trobo a faltar assegurar-me al teu costat i escoltar-te amb total atenció.

Se't van emportar, i això també va provocar que jo m'allunyés del món on vivia, de les relacions a les quals estava acostumada, de tot plegat. Érem persones diferents? O és que hem anat a parar a un món diferent? No ho sé, però al principi jo ho vaig passar molt malament. Ara que ja estic més tranquil·la, intento esclarir aquest canvi, com si es tractés d'un joc. Els llibres que trobo a la biblioteca m'ajuden a entendre. Hi passo molt temps, no sé si t'ho havia dit. Sempre que puc. No solen ser els llibres que teníem nosaltres a casa, però, tanmateix, solc trobar cosetes interessants.

La biblioteca és el lloc d'Adana on em sento més a casa... què et sembla?

És l'únic indret on puc quedar-me realment sola, on puc pensar, on em preparo per a l'endemà. Un tipus de refugi del qual tu no pots gaudir. En l'última carta comentaves que el vostre pavelló està a vessar de gent.

Un dia tindrem una casa, papa.

Una casa plena de llum, amb fotos de la mama penjades a les parets.

D'aquí a deu dies, et vindré a veure. Et portaré *cezerye*, la millor d'aquí.⁶ Espero que em deixin entrar el menjar. «Cuida la tomba de la mare», em vas demanar. Això és l'únic que no he pogut fer. Et prometo, però, que abans d'anar a la presó passaré pel cementiri.

Aquí tens la resposta a la pregunta que m'escrives en totes les cartes: sí, vaig a classe. Com que vaig perdre un any, els de la meua classe són més joves. Se'm fa una mica estrany anar a l'escola amb divuit anys, és clar. M'esforço moltíssim per treure bones notes. En realitat, les matèries són bastant fàcils. El més difícil és haver de memoritzar-ho tot. Per a més inri, ara han fet obligatòria l'assignatura de religió... des de la primària fins a l'institut! Però tant és que siguin classes de religió, d'història, de geografia... no et deixen preguntar ni discutir res. Normal que estigui tan desorientada.

Insisteixes en el fet que estudiï farmàcia, però jo encara no he trobat resposta a moltes de les meves preguntes.

Així estan les coses. Ara mateix surto a enviar la carta. Demà et tornaré a escriure.

Et trobo a faltar, papa...

Elif

Hi ha formes i formes d'esperar

Bufava des de feia dies un vent emprenyador. Yedikule estava enganxós. La penetrant humitat, mesclada amb el fred, enrogia les cares i les mans de la gent. El cel enterbolit, els núvols empentant-se els uns als altres sobre els turons... Tenien un aspecte tan pueril, tan juganer, que arrancaven un somriure a tothom que sortia al carrer o els contemplava des de la finestra.

Però el mestre Artin estava sospirant:

—Fou en un matí així, que vas marxar. Lluny de mi, de Yedikule.

El seu rostre morè, acariciat pel vent, lluïa una agitació petrificada, com la d'una estàtua preservada curosament. De sobte, se suavitzà l'estàtua. L'Artin inclinà el cap amb un lleuger somris que feu tremolar els seus llavis fins. També havia retornat en un dia plujós. Amb el seu antic paraigües negre, i aquella expressió facial que no havia canviat gens amb

6 *Cezerye*: dolç turc elaborat amb pastanagues confitades, pols de coco i fruita seca (festucs, avellanes), típic del sud de Turquia (en particular, la província de Mersin).

el pas dels anys. Aquells ulls negríssims... humits, potser per la pluja, potser per les llàgrimes. Tan preciosos com humits. No havia pogut córrer a abraçar-la, ni a eixugar-li la cara amb el mocador. Però després...

Estic vivint una segona primavera.
Vine, sigues la meva mitja taronja.
Avui t'estimo amb tota la meva ànima
besant-te i olorant-te com una rosa,
sense voler mirar-te ni parlar-te malament.

Va romandre uns segons aturat davant la porta del taller mentre se li estenia un somriure melodiós pel rostre. L'enrenou de martellades provinents del Saro posà fi a la música del seu interior. Tenien molta feina, avui. Molta feina. Plouria?

Plogué.

Un plovisqueig, cap a les dotze del migdia. Al principi no se'n van adonar. Ni un terratrèmol hauria distret el vell menestral, totalment absorit en la seva labor. El seu ajudant també havia començat a assemblejar-s'hi.

—Ho estàs talant massa fi, Saro. Mira aquesta massa. No creus que voldria unes potes menys gruixudes?

El Salih va alçar el cap, avergonyit. Va mirar-se primer les mans, després el tronc que estava tallant, amb una expressió pertorbada a la cara. Va esperar i, tancant els ulls, va sentir el tremolor de l'arbre que estava subjectant. Tornant a aixecar la testa, es fixà en la làmina que estava còmodament estesa al mig de l'habitació i es posà dempeus per apropar-s'hi i acariciar les vores abans de prosseguir amb la labor. Respirant amb prou feines, inspirà cap a dins l'olor que impregnava el tornavís. Les paraules del mestre: «Sents la flaire de la fusta? Has de treballar amb aquesta flaire. Si deixes d'ensumar-la, atura't. Aquesta olor és la meva música. M'obre la ment...». I fou així que s'obrí també la ment del Salih.

«Has de donar forma als arbres... Tractar-los com ells desitgen. No els agraden totes les mans. Però sembla que les teves mans sí que els han agradat... Segueix palpant-los amb dolçor... Amb afecte. Escolta'ls. Conversa amb ells. A vegades ploren. Sent les seves llàgrimes. Si no ho fas, s'empiparan. I es faran malbé, i tots els teus esforços seran en va. No ho oblidis mai, no són diferents de tu. Estan vius, la mar de vius... Tenen els seus sentiments. Si ploren, hauràs d'esperar! No et precipitis...

Si aprens a esperar-los, a parlar amb ells, a tocar-los, preservaran la teva empremta».

Així ho il·lustrava el mestre Artin. Sempre amb parsimònia, sempre amb calma. El Salih gaudia de les seves explicacions, el seu marcat accent que realçava la melodiositat de la veu.

No tenia una marca, l'artesa, però sí una màgia. Deixava impregnat del seu talent tot el que tocaven les seves mans manyoses, que tenien un aspecte francament tosc. I no era un talent qualsevol... Es podia degustar a través del tacte, de la mirada. El que bolcava en els seus mobles era producte d'anys i anys d'experiència, quelcom difícil de descriure.

Ara revelava al Salih els secrets del seu art, sempre pacient, sempre dolç. El Salih es lliurava plenament a les mans del mestre, com si fos una arna que ha vist la llum per primer cop. Era una font de caliu.

Era una estima que fins llavors mai havia sentit per ningú. Qui altre podria despertar-li tant entusiasme, tant gust? Tant respecte?

Hi havia la Sema. La Sema, és clar, a l'interior de la qual es volia fondre, a la falda de la qual volia romandre per sempre. La Sema, que amb la seva mirada li regirava la sang, li posava a cent el cor! Ella era una altra cosa... Però quan estava amb ella, era incapaç de deixar-se anar. Se li paralizzava la llengua, se li feia un nus a la gola, se li encartonava la cintura. Quan la Sema parlava melosament, els seus cabells de color de mel sobre la pell blanca, quan somreia... Es quedava sense veu, petrificat.

«Espera't», solia dir el mestre Artin. Però... si esperés, la Sema també li donaria una resposta, com els arbres? Depèn de com s'esperés. Hi havia formes i formes d'esperar. A la persona per la qual sents coses, a qui respectes, a qui estimes, l'has d'esperar. Van seguir treballant en silenci unes hores.

Una estona després, va notar les mans del mestre sobre les espatlles. Girant el cap, va somriure en veure dos grans vasos de te.

—Mestre... No t'hauries d'haver molestat, soc jo qui s'encarrega d'això.

Es posà dempeus immediatament, agafà la safata per col·locar-la sobre la taula, i apropà una cadira per al mestre.

—Mira que bé... —va dir l'Artin—. Et mereixes un descans, Saro. Explica'm, explica'm una mica, com prova tot per casa? Ta mare tenia els peus inflats, com ho porta? Ahir al vespre em vaig topar amb la Gülistan, tornava cap a casa. Semblava que tenia pressa.

—La mare no està bé, mestre Artin. No deixa de parlar del meu germà i del pare. La mort del primer sembla que ha accentuat la del segon... El pas del temps no està mitigant el seu dolor, sinó tot el contrari.

—Va a pitjor, és clar. I, a sobre, la Gülistan s'ha quedat vídua a la flor de la vida. Ho tens difícil... Ta mare, la Gülistan, la teva neboda que s'ha quedat sense pare i la teva germana... Ets l'únic home de la casa.

—No m'ho recordis.

—Ets l'únic que treballa, no?

Els ulls foscos del Salih es van clavar en els del seu mestre, que tenia el costum de preguntar sovint la mateixa cosa.

—Sí. Res ha canviat. Tothom depèn de mi.

L'Artin volgué dispersar, amb unes paraules, el boirí que s'acumulava en els ulls d'aquell jove alt, primet però robust, les mans, braços i cames del qual s'havien endurit a causa de la feina.

—Acabaràs sent un bon home. Igual que el teu pare.

—Era un bon home, no?

—Ens assemblàvem molt, nosaltres. Érem una de les parelles més inseparables de Yedikule, t'ho he explicat altres vegades. Vam tenir la sort que ens formés el mestre Nişan. Una persona molt important, sempre ho he dit i ho seguiré dient. Va voler apostar per nosaltres. Ho fèiem tot plegats: netejàvem cada racó del taller, ens trèiem les estelles dels dits, rebíem esbrucades... Anàvem i tornàvem junts de Samatya a Yedikule, pujant i baixant pels pendent. Amunt i avall. Ell va decidir deixar-me a càrrec teu. Quants anys han passat ja, quatre? Sí, quan el cop d'estat... Encara estava prohibit sortir al carrer. El barri estava infestat de soldats. Cada dia s'enduien més gent. El Serhat et va agafar i et va dur cap aquí. El seu fillet indòmit de disset anys. I després va passar a millor vida. Ens va abandonar. Probablement, ja ho sabia... ho devia sentir.

—Era l'últim any d'institut. «Pren-t'ho amb filosofia», em va dir, «un dia ja et trauràs el graduat escolar». Però jo volia seguir estudiant, mestre. Era el que més desitjava. Mon pare no em va voler escoltar. Deia que si bé l'escola podia acabar-la en qualsevol moment, no sempre trobaria una persona de la teva talla.

—Doncs mira, sabia del que estava parlant. Al final, has acabat els estudis, a distància. Creus que hauries pogut trobar una universitat millor que aquest taller?

El Salih va inclinar el cap.

—Tens raó, mestre. Però sí que vull que la meva germana segueixi estudiant. És una noia molt llesta, sempre treu bones notes. Faré tot el possible perquè entri a la universitat, a la facultat de medicina.

El mestre Artin contemplà pensativament el Salih. Des d'un primer moment, l'havia anomenat «Saro». S'assemblava a son pare, al mestre Serhat... especialment els ulls. Una mirada fosca, turmentada, però somrient. El seu amic havia crescut rodejat de cases de pedra i morter, en l'esplèndida pobresa de *Doğubayazıt*.⁷ El Serhat havia perdut sa mare quan era ben petit, igual que l'Artin. En morir també son pare, es quedà sol en aquest món. Sense la seva gent, sense una xarxa, sense suport, amb els amics i els familiars dispersats per la misèria. Sense terres, sense diners, sense gent. La dolorosa pugna per dur pa a taula... El Serhat havia arribat a les penúries d'Istanbul seguint els passos del seu oncle. L'Artin recordava vagament aquest home morè de cara tosca. Treballava en unes obres prop del taller del mestre Nişan, a Samatya. Solia dur tabac a l'artesà. A vegades, es caragolaven unes cigarretes i se les fumaven junts. En una d'aquestes anades i vingudes se li va acudir una astúcia: va agafar del braç el petit Serhat i el va dur a la porta: «Te'l confio en cos i ànima». Així va néixer l'amistat entre els dos orfes. Van ensenyar-se l'un a l'altre, en aquella edat tan convulsa, què significava ser orfes en cos i ànima. L'Artin es pensava que orfe era qui havia perdut el pare. El Serhat creia que la persona es quedava òrfena si havia perdut tant el pare com la mare. Sembla que hi havia diversos graus d'orfanat. Si morien ambdós progenitors... Així va començar la seva amistat. El Serhat plorava quan l'Artin li deia «Tu, com a mínim, tens un oncle». Fou un molt bon amic, el mestre Serhat. Tant de bo no hagués mort... tant de bo no hagués marxat. «Ara m'he quedat amb el seu fill, el Saro... Un orfe que ha esdevingut cap de família als vint anys. Caram, amb el nen!».

—Recordo quan el Serhat va fugir amb ta mare. Devia tenir la teva edat, més o menys. Era una noia molt maca, la Rindê. La seva família no la volia entregar a aquest pobre desgraciat que vivia a Istanbul, sense família, sense renom. Les ofertes que li van llançar al Serhat eren excessives. No disposava de tants diners. El mestre Nişan estava molt empenyat, perquè el vailet sempre buscava excuses per anar *Doğubayazıt*

7 *Doğubayazıt*: localitat ubicada a l'extrem oriental de Turquia, al costat de la frontera amb l'Iran, coneguda per la seva llarga història armènia i kurda. Va ser destruïda durant els esdeveniments de la Primera Guerra Mundial i la Guerra d'Independència Kurda, i fou la capital de la breu República Kurda d'Ararat (1927-1931), desmantellada per l'exèrcit turc.

a dur regals a la Rindê d'amagatotis. Quan se la va endur cap aquí, no t'imagines l'enrenou que va muntar la família!

—Van haver de viure amagats molt de temps. La mare sempre m'ho explica. No els van deixar en pau fins que va néixer mon germà.

—La teva mare ho va passar malament... Com que no parlava gens de turc, li va costar moltíssim poder relacionar-se amb la gent d'aquí. En aquella època, no hi havia ningú que pogués entendre la seva llengua. Quins dies! Els primers anys els va passar totalment aïllada... després ja s'hi va acostumar una mica, però mai va acabar d'estar contenta.

—Sempre dius el mateix, mestre. Creus que ella mai va ser feliç, aquí? No estimava el meu pare? No és el que m'explica a mi...

—Probablement, sí que l'estimava. No seré jo qui ho disputi. Tanmateix, estimar no és suficient, fill meu. No se sentia còmode en aquesta ciutat. Diuen que si dues persones s'estimen, poden plantar cara junts a qualsevol cosa... però què passa si treus un peix de l'aigua i l'abandones a la platja? O si agafes un animal del pol nord i te l'emportes a l'Àfrica? Va ser difícil, la teva mare va perdre la veu. Va ser incapaç d'aprendre turc. No poder sortir a comprar al mercat, no poder anar allà on volia... No trobes que és una mena de discapacitat, Saro?

El Salih assentí amb el cap. A vegades, sa mare encara tremolava com un peix extret de l'aigua. Havia sacrificat la seva vida per amor? No havien trobat cap altre camí...

—I tu, per què no et vas casar mai, mestre?

—Doncs perquè no vaig tenir la possibilitat.

La pregunta va quedar-se sense respondre. Sense mentides, sense explicacions. No va insistir, el mosso de les muntanyes que mai havia vist les muntanyes.⁸ Però va quedar intrigat. Com més proper se sentia al seu mestre, més coses volia saber d'ell. Si mai s'havia enamorat, per què escoltava aquella música... Eren preguntes inevitables. Havia estimat mai algú? Havia sigut feliç? L'havien ferit? És per això que havia tirat la tovallola?

Conscient que havia arribat el moment de canviar de tema, prengué un glop de te, tossí una mica, i prosseguí amb una veu més aguda.

—Mestre, vull construir un casalot. Aquest és el meu somni. Una casa enorme enmig de les muntanyes. Que la meva mare pugui sortir a passejar per fora, o quedar-se a la seva habitació, fer el que vulgui. I

8 Referència al nom Saro, que, segons l'autora, en armeni significa «noi de les muntanyes».

que li arribi a dins l'olor dels boscos. Si m'encarrego de col·locar totes les pedres, de transportar totes les fustes... arribarà als mil anys! A vegades quan tanco els ulls puc visualitzar perfectament aquesta casa. Tant de bo la poguessis veure, el goig que fa... Immensa. Hi podrien cabre cent persones.

—Cent persones? Per què tantes?

—Invitats. M'encantaria que la gent vingués de visita.

—Si segueixes així, d'aquí a deu anys podràs construir-la, aquesta casa.

—Si no se m'emporta el càncer, igual que al meu germà, igual que al meu pare...

La veu bramant del seu mestre impactà sobre el seu cos com una guantada.

—No cridis el mal temps, Saro! Aquest tema no te'l pots prendre a la lleugera, és cosa dels metges. Pensa que tota la teva família depèn de tu, no els pots deixar penjats.

—Tens raó, mestre.

L'Artin va inclinar-se cap endavant, com indicant-li que callés.

—Saro... —va començar, després d'un silenci—. Hi ha una cosa que et vull comentar. Potser diràs «d'on surt això, ara...?». Fa molt temps que ho volia parlar amb tu. És per això que he tret a col·lació temes antics... Ara que tens vint anys, ja pots prendre les teves pròpies decisions. El que et proposaré és molt important per a mi. No vull que em responguis ara... pensa-t'ho bé —va estossegar una mica abans de continuar—. Saps que no tinc a ningú... Tots els meus parents viuen a l'estranger. La meua germana va morir soltera. No tinc fills, ni nebots, com ja saps...

En Salih va alçar el cap per escoltar bé el mestre... Encara estava inclinat cap endavant, l'Artin Serenciyan. Els seus cabells, curts i arrissats, d'un temps ençà negríssims, s'havien tornat ben blancs.

—Et vull adoptar.

Ara fou el Salih qui ajupí el cap. El mestre va prosseguir:

—A part del taller, tinc en propietat el pis d'aquí sobre. Quan em mori, no hi haurà ningú per quedar-se'ls. Se'ls apropiarà alguna fundació de l'estat. I ho saquejaran tot, com sempre han fet amb la nostra gent. Se la quedaran, i qui sap el que en faran! Perquè ja no em queda ningú en aquest país.

El Salih no va respondre. Tan sols va sacsejar el cap d'una banda a l'altra.

Què podria dir? Ho acceptaria? Sense dir res, va recollir els gots i els va deixar sobre el taulell, que era en una cantonada del taller.

Ambdós van invitar el silenci a l'habitació. En qüestió de minuts, els únics que parlaven eren les mans i els arbres.

Un crec-crec sense paraules.

Vinga, bon vent a tothom!

Vivim com ens mereixem? Per què no tenim la possibilitat de viure dos-cents anys? Aprèn mil coses, comprèn el perquè de tot plegat... i, després, dinya-la! Marxa sense deixar rastre. Pensa com un déu, prolifera com les rates, mor com un insecte. Que l'home, capaç de destruir l'univers, pugui morir amb el tall d'un trosset de vidre... Hi ha una irracionalitat en la base d'aquesta naturalesa. Pobres de nosaltres, que intentem donar sentit a una creació que bé podria ser l'obra d'un dement.

Novembre, 1970

Que sòlides se sentien els fulls de la llibreta. Malgrat que els fulls estiguessin engroguits, com si haguessin embogit, com si haguessin romàs tancats en cel·les silencioses...

A qui pertanyen les frases que escric? Qui experimenta aquests pensaments forasters?

Finals de novembre, 1970

Regirava la llibreta entre els palmells de les mans, passejava els ulls per les pàgines evasivament. Feia estona que s'havia perdut entre les paraules. Totes li resultaven exòtiques. Com si fossin venedors de drogues desesperats dels quals era incapaç de fugir, rostres foscos que el perseguïen, que no havia pogut deixar enrere, una addicció que no podia superar.

Però jo vaig decidir que, quan fos necessari, treballaria amb paciència, durant dies, fins i tot durant mesos sencers, davant dels folis, escriuria obstinadament, esborraria, tornaria a escriure, acabaria exhaust, buidaria tota la meva energia fins al moll de l'os. Potser d'aquesta forma em salvaria. Vaig donar l'esquena al món. Maleït sigui...

Febrer, 1971

Intento escapar-me de la mort. Però em ve a buscar. Han matat nois molt joves. Em repugna el meu propi cos.

Novembre, 1971

Fa dies que miro el Hasan als ulls... És com si ell em pogués comprendre...

Gener, 1972

Els ulls del Hasan...

Finalment, va tancar la llibreta de son pare. Va posar-se dempeus i va tornar a asseure's. Va contemplar la dona en blanc i negre que somreia a la fotografia que havia extret del calaix. La mare que havia marxat quan el Hasan era petit, la mare que els havia abandonat... La recordava, malauradament. Les seves riallades sonores. La seva fragància. Passava molta estona asseguda davant del tocador del costat de la finestra. Ampolletes de perfums, pintallavis, tintures... Tenia prohibit al seu fill apropar-s'hi, no fos cas que trenqués alguna cosa. En marxar, sempre deixava buida la superfície del moble. Després va morir el seu pare. Cirrosi. De tant beure... «Dius que vas veure comprensió en els meus ulls... I doncs, per què no vas esperar que em fes gran?».

Ensumà la llibreta i la tornà a obrir. Entre els dibuixos, un petit vaixell va cridar-li l'atenció. Havia estat dissenyat amb molt poca traça... o potser el pas del temps l'havia degradat.

Assegut, va observar els llibres que omplien les estanteries del seu pare. El Necdet Seren era historiador. Vivia la major part del temps a la universitat, o a l'interior dels llibres, a l'interior de la història. Si és que mai hi havia pogut entrar, realment. Quan era petit, el Hasan solia passejar-se per casa declarant «jo també seré historiador!». El senyor Necdet alçava les celles i li deia: «De què et servirà, tanta història? Viu el present, tu que pots...». La qüestió va quedar enterrada anys després, quan el jovenet va començar a demostrar més interès per la música, fent hores extraescolars a l'escola de música, capbussant-se en el violí. Però el Hasan mai oblidà els ulls segellats amb dolor que romanien sota les celles alçades de son pare. Ulls en els quals, més endavant, entreveuria evasió, caiguda, solitud... En els quals pogué entreveure com l'home havia mort en el malson de la perfumada Handan.

Va trobar-se pensant en l'Elif. «Es devien estimar tant com nosaltres? Llavors, per què va marxar la mare? Estimava més aquell home americà?».

Son pare mai li explicava res de la seva mare, però l'àvia no parava de dir-ne pestes... Que la dona no en tenia prou amb passar-s'ho bé jugant a les cartes amb els seus amigots, i que per això freqüentava les cases de joc. Vacances, diversió, apostes, viatges...

«El teu pare l'avorria. I els amics del teu pare encara la fastiguejaven més. Ta mare era d'una altra espècie... Un dia es van tancar a l'habitació. No vaig poder evitar sentir algunes coses. Ella el va amenaçar dient que marxaria. L'endemà no va tornar a casa. I el teu pare no va fer cap esforç per anar-li al darrere. Els advocats ho van resoldre tot ràpidament. Després va anunciar que es mudaria a Amèrica, i que volia que tu anessis amb ella. En rebre la negativa de ton pare, no hi va insistir... Resulta que allà tenia un altre home. No va trigar a casar-se».

De petit, el Hasan solia demanar germanets a la mare. Quan li ho preguntava al pare, aquest li responia: «Només si vol ta mare». Així que al principi es pensava que les dones podien generar nens quan els venia de gust. Però la seva mare no volia. Sempre que el Hasan li deia «Mama, fes-me un germanet, no vull estar sol», la senyora Handan s'apartava sense respondre. S'aixecava per anar a la finestra, al tocador, al menjador... a qualsevol altre lloc. El Hasan es quedava plantat com un estaquirot. Desemparat. Un dia, però, l'aromàtica dona el va abraçar per dir-li: «Jo no et puc fer un germanet, Hasan. No puc, perquè ja no tinc forces».

Després que desaparegués sa mare, el Hasan va arribar pel seu compte a la conclusió que quan ella parlava de forces, es referia a l'amor. És a dir, una dona sense amor no podia generar nens.

«I mon pare? Devia estimar la meva mare tant com jo estimo l'Elif? Potser era un amor no correspost? Papa, jo només he besat l'Elif, algunes vegades... Mai he tocat cap altra dona. Ni tampoc seria capaç. Tu també vas estimar així la meva mare? La senyora Handan?».

Va reobrir la llibreta per una nova pàgina. Una d'aquelles que ja havia llegit centenars de vegades:

Quantes frases em venen al cap, idees motivadores i cataclísmiques... Em tenen presoner. Estic convençut que dins meu hi ha una gran capacitat, una capacitat extraordinària. Que soc incapaç de gestionar... No puc donar forma a cap d'elles. Assegut a la taula, una pertorbació impregna la meva ànima. Una buidor... El llapis se m'enganxa a la mà. Com si pertanyés a una altra persona, i me l'hagués confiat... Em fa fàstic.

Maig, 1971

Com si pertanyés a una altra persona, com si li haguessin confiat... Hom pot viure una existència en què s'arrossega d'aquesta manera? Experimentant fàstic... seguit d'una mort inesperada? Una vida abandonada a mig fer.

Després de l'òbit, la mare trucava constantment. A vegades, plorava al telèfon. Eren uns plors una mica estranys, però. Tan sols se li trencava la veu. En totes les seves converses, el Hasan responia amb frases curtes, i quan ella li deia «Tu concentra't en els estudis», ell es limitava a callar.

Trucaren tímidament a la porta de l'habitació, cosa que li arrancà un somriure. Visualitzà, de sobte, la camisa de dormir rosa de la seva àvia, aquella dona que no semblava envellir, i que seguia vivint en els seus somnis, en el seu món fantasiós.

La Mualla era una dona serena que seguia vivint a la seva manera, segons els seus principis, en una altra època. En els dies daurats de Bostanci. Amb amigues que eren com ella. Senyores amb ínfules de comtessa que tendien a afegir «-et» o «-eta» al final dels noms. Sempre anaven juntes a dinar. Cada cap de setmana passaven a la banda europea per visitar exposicions d'art o assistir a concerts de música clàssica. Escoltaven un dels seus discos preferits a casa mentre es maquillaven, es col·locaven el mocador, agafaven una de les seves llongues bosses –que no havien envellit tot i tenir mil anys d'antiguitat– i es muntaven a un taxi. A vegades també s'emportava el seu net.

Per al Hasan, els taxis eren com carruatges estirats per cavalls; i els auditoris de música, com espais centenaris. Sortits de l'època dels lords i les ladies. Però, en contraposició a aquest sentiment, admirava la serenor de la seva àvia. Quan menjava, bevia, parlava, treballava, cosia, gratava l'esquena del seu net... Sempre es mostrava serena.

El Hasan es deixava emportar per la serenor apaivagant que es propagava pel seu voltant. Sempre havia recobert el seu net d'aquesta serenor. Tant abans, quan encara rondaven per casa els pares, com després. Potser fou gràcies a això que el nen pogué escapar-se de la càrrega de la infelicitat.

—Entra, iaia...

La senyora Mualla va entrar amb un suc de taronja acabada d'esprèmer.

—Beu-te'l ràpid, Hasan... Si no, es perdran les vitamines.

Mentre esperava que el noi s'acabés de beure el got, va reparar en la llibreta vermella que hi havia sobre el llit.

—Hasan... vine, xerrem una mica. Estic avorrida. No és bo pensar massa. La ment se t'omple de jinns.⁹

—Al meu pare també li preparaves coses?

—Mai em parlava. Només m'abraçava i em feia petons. Estava ressentit amb el teu avi. Ja ho saps, tot això. T'ho he explicat moltes vegades...

—Sí, tranquil·la, no m'has d'explicar res. Tan sols era una pregunta...

—El seu pare estava decebut amb ell. Volia altres coses, que se li assemblés més. Que fos un home com Déu mana, que es fiqués en política... Ves a saber.

L'àvia va deixar fluir les llàgrimes. Va agafar la llibreta per ficar-la dins del calaix.

—Quan som joves, veiem el món amb unes ulleres determinades. Després, de sobte, es trenquen els vidres, i els ulls es queden nus. És per això que no t'hauries de creure tot el que veus, fill meu.

—Puc llegir-te un poema, iaia?

—No, rei, ara tinc el cap una mica espès. Per què no encens el llum? Té, ha arribat una carta de l'Elif.

Després que la senyora Mualla tanqués amb suavitat la porta, el Hasan es va quedar immòbil amb la carta a la mà. Mai li resultava fàcil obrir les cartes de l'Elif. Aquesta vegada, li costà més que de costum.

Retenint la respiració, s'assegua a la taula. Al que solia ser l'escriptori del seu pare.

Va agafar un bolígraf i va començar a escriure.

Setembre, 1984

Estimada Elif,

Has intuït la pertorbació del meu interior, i has vingut a veure'm. Creu-me quan et dic que has il·luminat com un sol la meua fosca habitació. Ha sigut just així. L'àngel més bonic de tots m'ha alegrat el dia...

Fa una temporada que estic perdut dins d'una boira cega. Múltiples veus dringuen a la vegada dins el meu cap, i no sé com interpretar-les. Les meves mans palpen cossos de gent, éssers desconeguts les cares de les quals soc incapaç de veure. I després és com si parlés amb persones conegudes... Parlo sense pensar. Pensar és dolorós, Elif. Tinc por.

9 Jinn: criatures sobrenaturals de caràcter amoral similars a uns espectres, procedents del folklore de la cultura àrab preislàmica i reincorporades a la teologia musulmana.

Avui m'he esfondrat del tot. El camí ja és fosc de per si. No hi ha ni una llumeta. M'he topat amb un cadàver. D'una persona coneguda... El cadàver de mon pare. Jo estimava el meu pare. L'estimo. L'amor és un paquet elegant... Tinc por d'obrir-lo per veure què hi ha a l'interior, Elif.

Encara no he llegit la teva carta. Només el sobre ja ha dut llum a la meua cambra. Gràcies per venir a veure'm, estimada.

De fet, tinc bones notícies, Elif. T'anava a escriure de seguida, tot just arribar a casa... Però la llibreta del meu pare m'ha tornat a ocupar les mans. I els ulls!

Aquesta és la bona nova: he aprovat els exàmens per entrar al conservatori de França! Marxo a París... En el fons, ni Istanbul ni Bostanci tenen cap sentit si tu no hi ets. Em capbussaré en la música... Et compondré les cançons més boniques... Cada nota il·luminarà la teva cara.

Ja fa quatre anys que vas marxar. Aquesta és la teva vint-i-dosena carta... Jo quantes te n'he escrit a tu? Quatre-centes? Abans solies venir per visitar el teu pare, però ara l'han traslladat a la presó de Bolu. Tot i això, albiro camins. Camins que porten a Adana. Per veure't dues o tres horetes... No em pots invitar a casa del teu tiet, m'entristeix. Si visquessis amb ton pare podria venir i quedar-me sense problema. Tampoc puc posar-me en contacte amb tu per telèfon. Però no serveix de res lamentar-se de tot això, ara és un moment important. Un cop les llums del pis del davant s'apaguin, començaré a llegir. Puc estar hores llegint cada una de les teves paraules. Quan et llegeixo, no tolero cap interrupció, ni el més mínim soroll. Sí, ha arribat el moment... Adeu per ara, amor meu, i benvinguda.

Hasan

El Hasan va tornar a agafar el pàl·lid sobre blanc de l'Elif, i el va obrir lentament:

28 d'agost, 1984

Hola, Hasan,

Arriba la tardor... És estrany, les fulles de dins meu també estan caient... Sento que m'estic desbrancant. El meu pare, a les cartes que m'envia, s'esforça per animar-me. M'escrui molt. Arriba una carta seva, i després una de teva... Es va vendre la farmàcia d'Istanbul, això va entristir-lo molt. Era l'única solució, és clar... Potser fins i tot vam trigar massa. Però

ja ho saps, estimava molt la seva botiga... Molt. A les quatre parets de la farmàcia penjaven fotos de la meva mare, te'n recordes? Va fer perjurar a la meva tieta que les recolliria i les guardaria. L'última vegada que vam venir de visita, el meu oncle se les va voler quedar, però jo li vaig plantar cara. La casa de l'oncle ja està prou plena d'andròmines. Millor que es quedin a casa de la tieta fins que jo torni.

A veure, què més et puc explicar? Llegeixo tot el que m'arriba a les mans, i estic estudiant com una boja pels exàmens de selectivitat. Mon pare vol que m'apunti a la facultat de farmàcia, però jo vull estudiar filosofia, Hasan. Li escau més a la teva música, no creus?

Pensava que em relaxaria una mica després d'acabar el batxillerat. Però com que no vaig treure bones notes el primer cop que em vaig presentar als exàmens per entrar a la universitat, la desgana, la inseguretat i les pors s'han apoderat de mi.

Em costa concentrar-me. Si enguany tampoc trec la nota de tall, serà catastròfic. No em puc permetre perdre un any més. Quan vaig arribar a Adana, no vaig anar a l'escola durant dos anys... Al meu pare li va fer moltíssima pena. Després sempre vaig aprovar totes les assignatures, però de què ha servit?

No sé ben bé què és el que vull fer amb la meva vida. Tenint en compte tot el que ha passat, estudiar no té gaire sentit. Aquí no hi ha ningú que em pugui guiar. O potser és que he sigut incapaç de trobar persones així. Adana és una ciutat a la vegada gran i petita. No té res a veure amb Istanbul, ni amb Bostanci. Et deus preguntar quina és la principal diferència. Potser ja t'ho vaig explicar. Adana és com una mare que tan sols permet que els seus fills biològics li pugin a la falda.

Penso en tot això perquè el meu pare està a la presó? Perquè no tinc mare? Potser aquesta és l'única raó, en realitat. Si les mirades de la meva tieta fossin diferents, si el meu oncle no m'estigués recriminant tota l'estona, potser la meva relació amb aquest indret seria una altra. Bàsicament, no m'he mudat a Adana, sinó a una casa on regnen les aparences, on tothom té por de mostrar-se com realment és. Ara ja tinc dinou anys. Un dia tornaré a viure a Istanbul, i ningú s'entremetrà en els meus afers. Però tinc por d'inquietar el meu pare. Després de la mort de la meva tieta de Bostanci, es preocupa molt per mi. Em quedaré aquí, Hasan. M'hi quedaré, encara que n'estigui farta. Cada cop tinc menys energia per tirar endavant. M'he desbrancat del meu arbre!

Solia parlar sense miraments amb els companys de classe. I ara faig el mateix amb els veïns del barri. No és que a la tieta li faci gaire gràcia,

però a mi més igual. Si algú em pregunta, els responc: «El meu pare està a la presó». Curiosament, ningú se sorprèn. Entre la gent d'Adana, estar engarjolat no es considera una infàmia. Moltes persones tenen històries de presó. Potser no les han viscut, però les han sentit. Tanmateix, jo no vull reviure historietes. Perquè la vida discorre d'una altra manera. T'abandona a la teva sort. Et deixa sola. M'avorreixo molt. Ploro molt. Trobo molt a faltar el pare. L'únic que vull és asseure'm a la seva falda i romandre-hi durant hores. I que em llegeixi poemes, que em canti cançons, o que es quedi en silenci. Vull poder passejar-me amb ell pel carrer, i que tothom ens vegi. Et sembla una bestiesa?

Què me'n dius, Hasan? Creus que s'estan sortint amb la seva? Era aquest el seu objectiu? Convertir el meu cor en una pila de cendres? Què els importa a ells, el meu cor?

Aquests dies no deixo de rebre notícies de mort. De la presó, d'aquí, d'allà... Quan ho comento al meu oncle, sacseja el cap. Si li ho dic a la tieta, em fa senyals perquè calli. Sembla que ni tan sols tinc dret a sentir-me dolguda.

Però tant és... En el fons, tot ha mort. La mort ha recobert les ciutats, els pobles. Els enamorats han mort, les relacions han mort, les vides han mort. Fins i tot les teves paraules han mort, Hasan. I la gent... ja saps el que diuen a les cançons, sempre diuen que ens hem de «sacrificar per una vida millor». Se'n riuen de nosaltres, amb menyspreu. Ni més ni menys.

Quan llegeixo les teves cartes, tinc la sensació que vivim en mons diferents. Tu vius rodejat de xavals d'escoles privades, nanos intel·ligents que poden fer el que volen. Tu, una nit a la vora del mar, una altra a l'habitació de solter, reps els matins amb olor d'alcohol i pintes malgirbades. Esperes l'arribada dels miserables matins en cafès que no tanquen durant la matinada. Enhorabona: has aconseguit trobar instants d'esplendor en les boires ombrívols dels camins més difícils. Amb els teus amiguets, la teva llibertat, les activitats interessants, molt bé. Tens la sort de ser home, és clar... I també de tenir diners. Pots entrar i sortir dels forats que vulguis... Saltar-te les classes que vulguis, i viure aventures! Ara que has acabat els estudis, a veure què trobaràs per saltar-te. És fàcil, per a tu. Pots fer el que vulguis, que després tornes a casa, i mentre l'avia et prepara platets deliciosos i begudes calentes, et fregues alegrement el cos dins la magnífica banyera del lavabo. Les teves camises fan olor de lavanda. Ja es poden embrutar, que sempre en tens de noves... En allò que fas, hi ha alguna brutícia? No oblidis que has de viure la teva pròpia

vida, no la de cap altra persona. Jo, des de la distància, en llegir el que escrius, detecto coses que semblen manllevades.

A mi ningú m'ha prestat res, només amargura. Ni tan sols aquesta paraula és suficient. Ja t'ho he dit abans, sento caure les fulles dins meu. M'esforço per recordar què sentia quan acabaven de germinar. No en soc capaç.

Amb tot el meu amor,

Elif

El Hasan va agafar en silenci la carta que acabava d'escriure i la va sostenir entre les dues mans com si l'anés a estripar. Després d'uns quants segons, que van durar com si fossin hores, va doblegar el paper i el va ficar dins d'un sobre que havia extret del calaix. Hi va escriure l'adreça de l'Elif, l'adreça que havia memoritzat.

S'aixecà de la taula bruscament, agafà la jaqueta i sortí per la porta de casa sense que el sentís l'àvia.

Era de nit. Silenci, i les llums del carrer. Va emprendre camí cap a la platja melancòlica de Bostanci. Al cap de poca estona, es trobava davant de les velles roques. Tot estava canviant molt ràpidament. Va arrufar el nas mentre observava les obres del nou passeig marítim que s'estava construint. Una cinta llarguíssima d'un sol color separaria la mar del barri. Potser també el passat del present.

Va allunyar-se sense entretenir-se gaire. «Què té de dolent recitar poesies amb els amics i voltar pels carrers fins al trenc de l'alba? Què té de reprovable conèixer els autèntics parroquians dels carrers deserts amb l'estranya olor dels cafès que obren a primera hora del matí? Seria millor que no visqués amb l'àvia, que ningú em preparés els àpats? Se suposa que hauria de romandre tancat a casa? Sense sortir a fora? Què vol dir que manllevo coses? No és cert, Elif. Estàs travessant una època difícil. Ets com l'aigua dura. T'estàs cremant».

La música provinent d'un cotxe aparcad al costat de la platja va omplir el seu interior. «He manllevat aquesta música... Però m'ha omplert per dins».

Abans que acabés aquella melodia interior, s'aturà davant d'un edifici pansit en la línia de costa en construcció.

«Casa Nostra».

Els minuts avançaren mentre passejava els ulls per les finestres grogues de vidres esquerdats. Aquesta edificació atordida pel temps havia sigut encadenada de cap a peus a la costa.

Què estava esperant, «Casa Nostra»? Morir? No. Morir, esperar... no hi havia cap diferència. En el fons, ja feia temps que el seu cor no bategava. L'havien descobert junts, aquest indret. En el segon any d'institut... Quatre amics lletraferits que s'escapaven dels passadissos de l'escola Saint Joseph a la recerca de nous camins. L'Elif no estava sent justa, havien sigut bonics, aquells dies. A les mans un llibre, una ampolla de vi, un llapis... No eren com els setciències de la classe. Ells discutien, cantaven, eren castigats a l'escola. Fantasiejaven constantment, i es perdien rere la pista d'aquestes fantasies. Buscaven, sempre buscaven. No tant el significat de la vida ni res tan grandiloqüent; el que es preguntaven era què hi havia fora de la vida que se'ls havia adjudicat. Fou en aquella època que conegué el capità Ismail i els seus amics. Feien petar la xerrada a la platja fins a primera hora del matí. Entre les barques. Una nit, deambulant pels carrers sense un destí concret, ensopegaren amb aquest edifici, i hi entraren...

L'interior estava ple de papers de diari, carcasses de peix, cadires de fusta... i una mica més endins, mantes de llana! Gots, forquilles, unes veus humanes... que no eren joves, que no eren grolleres, que revelaven desemparament i fatiga. Una fatiga que només podien compartir aquells que havien experimentat certes coses. Només aquells que havien viscut.

La casa, que durant un temps havia sigut una tomba, va ressuscitar. Es va rentar els cabells, es va rentar la cara, va recuperar el seu alè. Sempre es trobaven allà. Alguns hi passaven la nit. No quedava clar quantes habitacions devia haver tingut antigament. Potser vuit, potser divuit. El pis de dalt estava en ruïnes, les escales s'havien esfondrat. Tan sols les fustes obstinades del petit saló de l'entrada seguien dretes.

Per terra hi havia pàgines de diaris, una taula baixa força gran i relativament nova, i una sèrie de caixes antigues de taronges que servien per esmorteir el cansament dels que venien i marxaven. I al voltant del petit foc, unes ombres que es confonien les unes amb les altres. L'Osman Balci i el capità Ismail...

L'Osman Balci cantussejava fragments d'una antiga tonada de la regió del mar Negre. Originari d'Ardeşen, s'havia jubilat després de treballar tota la vida per les ferrovies de l'estat. No s'havia casat mai, i deia que estava acostumat a la soledat. Més endavant, explicaria al Hasan que, per tal de no sentir-se sol, és a dir, per no trobar-se de cop i volta ofegat

dins d'un pou desconegut, havia aconseguit acostumar els ulls a la foscor. Però ningú podia escapar-se completament de la soledat. Això ho sabia bé, l'Osman Balci, malgrat ser del nord. Ho sabia, però s'havia aferrat a aquella explicació durant tants anys... Els seus ulls color blau grisós mentien, conscientment. És per això que era aquí? Un home fet pols dins d'un edifici fet pols. «Fet pols, però molt pencaire», solia pensar el Hasan. L'Osman Balci era qui havia revifat l'edifici en ruïnes. L'havia buidat de deixalla, havia arreglat les finestres i les portes, havia instal·lat cartó en alguns orificis, havia netejat l'interior i l'havia omplert de cançons. Que bé cantava, com si les lletres sortissin de la seva pròpia experiència.

I també hi havia el capità Ismail! Unes nits abans, escrivint sobre ell, l'havia descrit a l'Elif com «el meu millor amic en aquesta vida». També per això ara, ben entrada la nit, pertorbat pel que havia llegit a la carta, havia corregut desesperat a veure el seu col·lega.

El capità Ismail era un antic veí de Bostanci, però deia que les seves arrels eren a Deli Orman, Bulgària. De petit havia escoltat històries extraordinàries, cançons que havien caigut en l'oblit. Havia arribat a Istanbul quan estava a l'edat de la primària, i havia crescut a Bostanci. Abans dels anys 30... En aquell temps, la mar era diferent. L'olor, les vibracions, les tonades... Al capità Ismail l'havia encisat, aquesta olor. També havia viscut una història d'amor de la qual mai parlava... Simplement, no havia funcionat. Durant molt temps, el capità va viure a la mar. Quan finalment desembarcà, ni tan sols tenia un sostre sota el qual aixoplugar-se. Els seus germans ho havien venut tot i s'havien dispersat. El capità no els volgué reclamar res. Tampoc va tornar al seu vaixell. «Un cop has arribat als setanta anys, la mar ja no t'accepta...».

A l'Ismail li agradaven les converses del Hasan amb el seu violí. A vegades, si l'instrument se submergia en melodies de Rumèlia, el capità començava a entonar cançons:

El verd del meu mocador.
He perdut la meva estimada.
Pren aquest mocador, queda-te'l,
eixuga't dels ulls les llàgrimes.

I, doncs, aquella nit el Hasan va entrar per la porta de l'edifici en ruïnes buscant una d'aquestes converses silencioses. Va apropar-se al foc intentant no somriure:

—Bon vespre, nois.

I es va asseure als peus del capità Ismail.

L'Osman Balci, amb la seva veuarra que mai havia après a domar, va exclamar, com si busqués brega:

—L'únic bo del vespre ets tu. Els altres mai es deixen caure per aquí...

—Viuen lluny, Balci...

—Sí, home! Quantes vegades me'ls he trobat pel carrer... Sempre amb excuses. Ara ja m'és igual.

Tenia raó, l'Elif? Eren manllevades, les vides de la gent? Potser en el cas d'alguns... però no tots.

No en el cas del Hasan.

Havia arribat el moment de conversar sense paraules. El crac-crac del foguet esguerrava el silenci.

Una olor afilada omplí el nas del Hasan quan inspirà lleugerament. Una olor que el foc no havia aniquilat. Una olor d'humitat, de peus, de suor, de floridura. Sempre havia sigut tan densa, aquesta olor? Potser era degut a la calor. No és tímida, la calor del mes d'agost.

I si es quedés aquí a dormir? I si tant de bo no tingués a ningú a casa que l'esperés, que es preocupés per ell?

En aquell moment, el capità Ismail va alçar el got de vi.

—Deies que faltava poc... Quan marxés a França?

—Ja tinc el bitllet. Marxo la setmana que ve.

—No sé si t'hi quedaràs o si tornaràs, però, en tot cas, res dolent pot sortir de la música. Bon vent!

Bon vent.

Bon vent, Elif! Bon vent, iaia. Bon vent, amics. Papa... el teu vaixell es va enfonsar. Bon vent a la resta de nosaltres!